

УДК 378

С. С. ВОЛКОВА

кандидат педагогічних наук, професор
КВНЗ “Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія” ЗОР,
м. Запоріжжя

ПЕДАГОГІЧНА GERONTOLOGIA ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ АКАДЕМІЇ

Старіння змінює соціальний статус людини в багатьох аспектах. Воно впливає на становище в сім'ї й у сфері праці, на економічний статус і соціальні зв'язки. У статті зазначено, що кількість осіб старшого віку до 2040 р. зросте до 20–25%. Обґрунтовано необхідність підготовки кадрів, здатних вирішувати специфічні завдання навчання літніх людей у сучасних умовах, і включення до навчального плану дисципліни “Педагогічна геронтологія”. Розкрито демографічний, антропометричний, соціокультурний, соціально-політичний, економічний, психологічний, релігійний, соціально-геронтологічний, інформаційно-технологічний чинники включення дисципліни “Педагогічна геронтологія” до навчального плану напряму підготовки 6.010606 “Соціальна педагогіка”. Подано перелік тем навчальної дисципліни та зміст завдань для самостійної роботи студентів.

Ключові слова: педагогіка, геронтологія, похилий вік, чинники, навчальний план, самостійна робота.

За оцінками Національного інституту геронтології (США), вікова група старше 65 років, яка становила 4% населення в 1980-х рр., до 2040 р. зросте до 20–25%; ще помітніше збільшиться число осіб старше 85 років.

“Педагогічну геронтологію” в низці підручників названо герогогікою (від грец. gegaos – “старий” та ago – “вести”, “керувати”, “вказувати дорогу”). Термін “герогогіка” вперше використаний у 1952 р. Ф. А. Керером.

Мета статті – обґрунтувати необхідність включення навчальної дисципліни “Педагогічна геронтологія” до навчального плану напряму підготовки 6.010606 “Соціальна педагогіка”.

Герогогіка як теоретична та практична наука формувалася під впливом геромедицини, геронтології, соціальної геронтології, психології, геросоціології. Герогогіка “живиться” від коренів таких наук, як філософія, антропологія, фізіологія, біологія. Практика й методика формувалися під впливом заходів з надання допомоги та підтримки, обслуговування літніх людей, практичної діяльності соціальних служб у роботі з людьми похилого віку.

Необхідність самостійного існування герогогіки зумовлена такими чинниками:

- особливостями людей, які закінчили трудову діяльність; їх проблеми, інтереси, потреби вимагають інших цілей і змісту в навчанні;
- наявністю серед представників старших вікових груп великої кількості цільових груп, які потребують різних дидактичних підходів, специфічних методик, усіляких освітніх пропозицій і технологій. До таких

груп належать люди з обмеженими можливостями, хронічними хворобами, різним рівнем освіти, жителі міст і сіл, самотні літні люди, які втратили близьких, біженці й переселенці, представники етнічних меншин, соціальні лідери, громадські активісти тощо;

- іншою системою підвищення кваліфікації та навчання нових спеціальностей людей передпенсійного й пенсійного віку, які зберегли працездатність;

- орієнтованістю освітніх програм на організацію спілкування, дозвілля, надання допомоги в осмисленні й оцінюванні прожитого життя, розгляд питань про сенс життя та скінченність людського існування;

- постановкою нових завдань, пов'язаних з “навчанням старіння” представників різних поколінь, міжпоколінної інтеграції, взаєморозуміння з молоддю;

- підготовкою кадрів, здатних вирішувати специфічні завдання освіти літніх людей у сучасних умовах [1; 2; 3].

Включення предмета “Педагогічна геронтологія” до навчального плану напряму підготовки 6.010106 “Соціальна педагогіка” зумовлено демографічними, антропологічними, соціокультурними, соціально-політичними, економічними, психологічними, релігійними, соціально-геронтологічними, інформаційно-технологічними факторами [1; 2; 3]. Розглянемо їх докладніше.

С. І. Змеєв [2], Г. М. Кононігіна [3] та інші вирізняють такі фактори:

1. *Демографічний фактор*, пов'язаний із загальною динамікою збільшення як кількості громадян похилого віку в усіх країнах світу, так і частки громадян старших вікових груп у структурі населення. За переписом населення 2002 р., чисельність громадян старше від працездатного віку становила 21%. У 1979 р. і 1989 р. частка громадян старше від працездатного віку була відповідно 16,3 і 18,5%. Тенденція старіння населення в світі збережеться й надалі.

2. *Антропологічний фактор*. Спираючись на системну теорію особистості, Г. М. Кононігіна характеризує людину як живу органічну систему, наділену тілом, душею й психікою, у якій співіснує синтез трьох начал: матеріального, ідеального та духовного. Уніфіковане розуміння літньої людини, особливо для включення її в освітнє поле, є небажаним. Образ людини похилого віку “вимагає самосприйняття, визначення самою особистістю її місця в соціумі й відображення власної значущості, неповторності”. Виходячи з наявності евристичної відмінності матеріального, фізичного, психічного та духовного начал, автор формулює вимогу до геронтоосвіти. Вона повинна розвивати фізичну освіту (гімнастика, спорт, харчування) і забезпечувати інтелектуальний та духовний розвиток.

3. *Соціально-політичний фактор*. У зв'язку з динамікою й темпом життя переглядаються традиційні уявлення про розподіл повноважень між громадянським суспільством та державою. До виконання цього завдання не готові більшість літніх людей. Процеси становлення й розвитку демок-

ратії вимагають наявності соціальних партнерів: держави, активної участі громадян у суспільно-політичних процесах. Головною умовою активності може бути соціально-політична компетентність і розвиток або відновлення здібностей для відповідального прийняття соціально-політичних рішень.

Люди похилого віку, як найактивніші виборці, відіграють значну роль у розбудові держави. Зважаючи на відсутність системи політичної освіти, вони стають у період виборів або об'єктом маніпуляції, або визнають свої політичні вподобання, пов'язані з комуністичним минулим, вступаючи в конфронтацію з представниками молодих поколінь.

Геронтоосвіта має взяти на себе завдання як передачі інформації, досвіду, так і виховання ініціативи, формування громадянина, що бере активну участь у демократичних процесах.

4. *Економічний фактор.* У передпенсійний період багато співробітників похилого віку у виробничій сфері є неконкурентоспроможними. Відсутність традиції підвищення кваліфікації, перекваліфікації в цей період позбавляє їх можливості просування по службі. Наявність чималого досвіду в старшого покоління, набуті навички втрачають економічну цінність. Нові ж види соціальної діяльності – з догляду за собою, членами сім'ї, виховання онуків, які мають, у тому числі й економічну складову, суспільство не стимулює.

Старіння населення країни значно підвищує навантаження з утримання літніх людей на державний бюджет, економічно активне населення. Водночас вихід на пенсію супроводжується значним зменшенням доходів людей похилого віку, їх матеріальних можливостей.

Геронтоосвіта сприяє частковому зняттю економічних проблем шляхом самостійного вирішення питань із самообслуговування, допомоги близьким, дає шанс бути конкурентоспроможним на ринку праці. Тут необхідно допомогти людям похилого віку освоїти нові технології, сприяти їх участі у формуванні ринкових структур, у тому числі сімейному бізнесі, розвивати економічне мислення.

5. *Психологічний фактор.* Зміни, які відбуваються в соціально-економічній і політичній сферах життєдіяльності, особливо гостро сприймають люди похилого віку. Втрата традиційних контактів, ролей, соціального статусу загострює соціально-емоційні проблеми, створює психологічний дискомфорт, спричиняє депресивні настрої.

Завдання геронтоосвіти в цьому аспекті – загальна гуманізація, навчання вміння досягти спокою в душі, набуття сенсу життя, вироблення стратегії протистояти викликам старості.

6. *Соціально-культурний фактор.* У літньому віці значно знижується частота соціальних контактів. Звужується сфера "відомого", а надлишок інформації нерідко дезорієнтує людей похилого віку, знижує впевненість у своїх силах. Володіючи чималим ресурсом – життєвим досвідом, люди похилого віку відчувають потребу в комунікаціях із представниками різних поколінь, молоддю. Вони готові передавати свій досвід, осмислювати ку-

льтурно-історичний, біографічно-індивідуальний життєвий процес. Варто звернути увагу й на високий освітній рівень людей похилого віку. За переписом населення 2002 р., серед вікової групи 55–59 років на одну тисячу чоловік вищу освіту мали 222 людини. Цей показник є найвищим з усіх вікових груп. У пенсійному віці практично відсутня група людей, які не мають початкової загальної освіти, тоді як у 1989 р. майже 55% людей похилого віку у віці 70 років і більше його не мали. Рівень освіти порівняно з 1989 р. у групі осіб пенсійного віку зріс більше ніж у два рази.

Знання специфічних особливостей людей похилого віку, їх інтересів, потреб дає змогу сформувавши освітні програми, розвинути креативність, компетентність для зміни поведінки представників старших вікових груп з урахуванням накопиченого досвіду. Прихильність соціально-культурних традицій і вміння співпрацювати забезпечують міжпоколінну єдність і солідарність, толерантність у цілях суспільної інтеграції.

З урахуванням соціокультурного фактора геронтоосвіта має важливе значення не тільки для літньої людини як суспільно-культурної істоти, а й для розвитку суспільства та держави.

7. *Релігійний фактор.* Люди, які старіють, дедалі більше наближаються до смерті, відчуваючи страх перед її невідворотністю. Звернення до знань про віру, історію світових релігій, їх осягнення допомагає зняти конфронтацію зі скінченністю життя, осмислити власне існування.

8. *Соціально-герогогічний фактор.* Старіння треба розглядати як процес, що формується за допомогою навчання й виховання. Ідеться про інтервенційну геронтологію як процес активного втручання, стимулювання та сприяння, а також підтримки людини, яка старіє, у протидії проблемам, що виникають, а також управлінні різними ситуаціями, підвищенні компетентності. Для навчання людей похилого віку потрібні спеціалізовані установи, відповідна методична база, підготовлені кадри, обладнання, система управління.

9. *Інформаційно-технологічний фактор* зводиться до повсюдного впровадження нових інформаційних технологій, у тому числі комп'ютерів, Інтернету.

Геронтоосвіта виконує функцію соціального регулятора, який відповідає за життєву позицію особистості літньої людини в соціумі. Це процес гармонійного поєднання завдань суб'єктно-суспільно-державного характеру в умовах демографічної кризи, побудови соціально орієнтованого, демократичного суспільства та індивідуальних стратегій особистості з її (само)розвитку.

Геронтоосвіта як самостійний напрям у контексті навчання впродовж усього життя й галузь соціальної структури суспільства виконує специфічні завдання з виявлення в людей похилого віку їх особистісних ресурсів, визначення життєвих стратегій, спонукання до активної продуктивної діяльності, інтеграції в соціум, а також надають допомогу, захист, опіку від несприятливих впливів зовнішнього середовища.

Дисципліну “Педагогічна геронтологія” викладають студентам на пряму підготовки 6.010606 “Соціальна педагогіка” в обсязі 54 год.

Мета навчального курсу – підготовка студентів до виховання, освіти, супроводу та сприяння особам у період постпрофесійної діяльності з метою їх подальшого розвитку. Програма навчальної дисципліни містить такі теми:

1. Характеристика осіб похилого та старшого віку.
2. Вчені давнини, філософи про старість.
3. Теоретичні аспекти геронтології. Геронтологічні теорії.
4. Становлення й розвиток геронтоосвіти за кордоном і в Україні.
5. Організація геронтоосвіти.
6. Моделі геронтоосвіти.

Робочою програмою передбачено такі завдання для самостійної роботи студентів:

- скласти словник основних термінів геронтології; проаналізувати дані перепису населення за останні 50 років; дослідити 5 осіб віком 50 років і старше на ризик виникнення інфаркту міокарда;
- написати й захистити реферат про ставлення до старості поетів і мислителів від стародавнього часу до наших днів;
- дати характеристику формам адаптації до старості; проаналізувати вимоги до успішної старості;
- проаналізувати навчальні плани народних університетів, освітніх центрів різних країн і України;
- розкрити особливості форм і методів навчання осіб похилого віку на кожному рівні геронтоосвіти;
- підготувати й захистити реферат з характеристики моделей геронтоосвіти: ракурсною, адаптаційно-компенсаційною, інтергенераційною, самостійно організованою, еволюційною, компетентнісною.

Вивчення студентами дисципліни “Педагогічна геронтологія” дасть змогу зробити сферу діяльності з навчання представників старших вікових груп більш професійною та сприятиме розвитку літньої людини для довгого, наповненого змістом, активного життя для себе, суспільства й держави.

Висновки. Спостерігається загальна динаміка збільшення кількості населення похилого віку в усіх країнах світу. Включення предмета “Педагогічна геронтологія” до навчального плану на пряму підготовки 6.010606 “Соціальна педагогіка” зумовлено демографічними, антропологічними, соціокультурними, соціально-політичними, економічними, психологічними, релігійними, соціально-геронтологічними, інформаційно-технологічними факторами. Геронтоосвіта як самостійний напрям у контексті навчання впродовж усього життя й галузь соціальної структури суспільства виконує специфічні завдання з виявлення в людей похилого віку їх особистісних ресурсів, визначення життєвих стратегій, спонукання до активної продуктивної діяльності, інтеграції в соціум, а також надають допомогу, захист, опіку від несприятливих впливів зовнішнього середовища.

Список використаної літератури

1. Громкова А. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых. Москва, 2005. 495 с.
2. Змеев С. И. Технология обучения взрослых. Москва, 2003. 128 с.
3. Кононыгина Г. М. Герогогика. Орел, 2006. 133 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017.

Волкова С. С. Педагогическая геронтология как учебная дисциплина Хортицкой национальной учебно-реабилитационной академии

Старение изменяет социальный статус человека во многих аспектах. Оно влияет на его положение в семье и в сфере труда, на его экономический статус и социальные связи. В статье указано, что число людей старшего возраста к 2040 г. возрастет до 20–25%. Обоснована необходимость подготовки кадров, способных решать специфические задания обучения пожилых людей в современных условиях, и включения в учебный план дисциплины “Педагогическая геронтология”. Раскрыты демографический, антропометрический, социокультурный, социально-политический, экономический, психологический, религиозный, социально-геронтологический, информационно-технологический факторы включения дисциплины “Педагогическая геронтология” в учебный план направления подготовки 6.010606 “Социальная педагогика”. В статье представлены темы учебной дисциплины и содержание заданий для самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: педагогика, геронтология, пожилой возраст, факторы, учебный план, самостоятельная работа.

Volkova S. Pedagogical Gerontology as an Academic Discipline of Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy

Aging changes a person's social status in many aspects. It affects their position in the family and work, their economic status and social ties. The article shows an increase in the number of older persons, by 2040 it will increase to 20–25%.

The need for the training of personnel able to solve specific tasks of training elderly people in modern conditions and the inclusion in the curriculum of the discipline “Pedagogical Gerontology” is substantiated. The demographic, anthropometric, sociocultural, sociopolitical, economic, psychological, religious, social-gerontological, information-technological factors of the inclusion of the discipline “Pedagogical gerontology” in the curriculum of students in the field of training 6.010606 “Social pedagogy” are disclosed.

The article presents the following topics of the academic discipline: “Characteristics of elderly and older persons”; “Scientists of antiquity, philosophers about old age”; “Theoretical Aspects of the Gerontology. Gerontological theories”; “Formation and development of gerontogenesis abroad and in Ukraine”; “Organization of gerontogenesis”; “Models of gerontoeducation”. The content of assignments for independent work of students is given.

The article emphasizes that gerontof ormation serves as a social regulator, which is responsible for the life position of the elderly person in society. This is a process of harmonious combination of tasks of the subject-public-state character in the conditions of the demographic crisis, the construction of a socially-oriented, democratic society and individual personality strategies for their (self) development.

Key words: pedagogy, gerontology, elderly age, factors, curriculum, independent work.